

• ASTERO GAIA •

Danimarka

Iparraldeko herri aurr

Daniar guztiek dute hezkuntza eta osasunerako zaintza osoa doan izateko eskubidea. Gazteek 18 urte egitean gurasoen etxea uzten dute, eta beren independentzia bermatzeko, Gobernuak hilean 680 euro ematen dizkie. Gizarte eta ingurumen politiketan munduko aurrerakoenetakoa da. Mathias gaztearen ohiko egun bat oinarri hartuta, Danimarka eta Euskal Herriaren arteko ezberdintasunak agerikoak dira.

eratu hori

MATHIAS STIGSGAARD daniarra da. 22 urte ditu eta kazetaritza ikasketak medio 300.000 biztanleko Århus hirian bizi da. Hala ere, jatorriz Hørlshomgoa da, Kopenhagetik iparrera jo eta kilometro gutxira dagoen herrikoa. 29 urteko arrebak arabieratik daniar eta ingelesera poesia itzuliz bere kasa egiten du lan. Aita negozio gizona du, ama irakaslea eta duela bost urtetik bananduak daude.

Eguzkiak gortina meharreko leihoa topatu aurretik jaiki ohi da Stigsgaard eskolara joateko. Danimarkako Kazetaritza Eskolan bigarren maila egiten ari da, eta etorkizunean prentsa idatzian lanean ikusten du bere burua. “Unibertsitateko ikasleak noiz hasten diren ikusita, nik gazte ekin diet goi mailako ikaskei”. Egia da. Danimarkan gazteek eskola amaitu ostean urte batzuk hartzen dituzte beste gauza batzuk egin eta etorkizuna nola bideratu ondo erabakitzeko. Batez beste, 23 urterekin hasten dute unibertsitatea, presarik gabe. Stigsgaardek 18 urterekin eskola bukatu eta sos batzuk aurreztu asmoz, lan egitea erabaki zuen. Sei bat hilabete beharra bilatzen eman, eta beste horrenbeste egin zituen supermerkatu batean jardunean.

Soldaduska egitea egokitu zitzaion urtebete geroago. Azterketa fisikoa gainditu ostean, zozketa bidez erabakitzen dute nork joan behar duen —normalean joateko gai direnen hirutik bat—. Norbaitek ez badu zerbitzu militarra egin nahi, suhiltzaile edo gizarte-lanak egiteko aukera du soldata baxu baten truke, baina urtez urteko datuak ikusita, inor gutxi egiten du aukera hori. Soldadugaiei zenbait abantaila fiskal ematen dizkiete: hilean zergaz kanpoko 10.000 koroako daniarreko soldata (1.300 euro), beren kasa bizi badira beste dirulaguntza batzuk, eta salbuespenen bat kenduta, herrialde osoko garraibideetan doan ibiltzeko aukera. “Esan liteke soldaduska egiten dutenak ez direla batere txiroak hemen”, dio Stigsgaardek. “Hamar hilabetez aritu nintzen horretan eta amaitzean kazetaritza ikasketak hasi nituen, patrika ondo berotuta”.

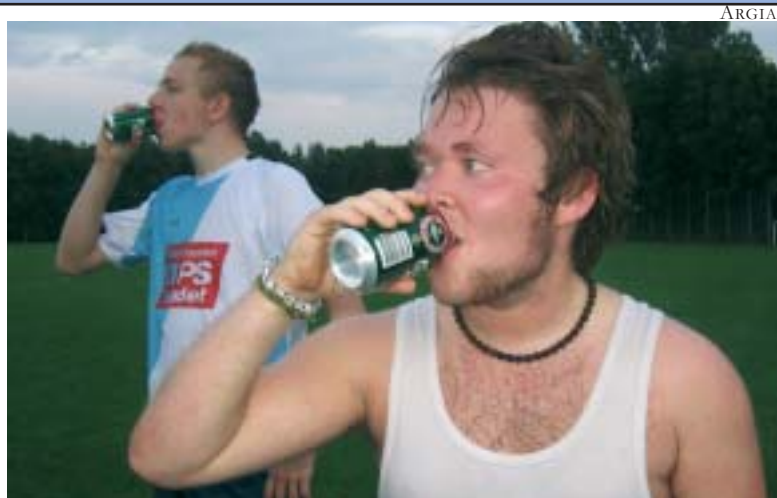
Estatua itsulapiko

Daniarrak ulertzeko, beren Ongizate Estatuaren ideia konprenitu beharra dago. Txerri itxurako eltzetsuak nola, halako papera du honek. Herritarrek, hilero-hilero, beren diruaren zati bat bertan gordetzen dute, beharra etortzean hor izango dutela jakiteak ematen duen lasaitasunarekin. Honela, Danimarkan bizi diren 5,5 milioi herritarrek, batez bestekoa eginda, beren diru sarreren %55 ordaintzen diote Estatuari. “Pozik zaude sistemarekin?”, itauna. “Bai, oso”, daniar gazteak. “Kanpotik kontraesana irudi lezake zergetan soldataren erdia utzi eta pozik egotea, baina niri oso positiboa iruditzen zait herrialde honetako biztanle guztiek edukitzea hezkuntzarako eta osasunerako atea zabalik, pobre ala aberats, langabe edo okupatu, denek berdin”. Sorbaldarik indartsuenak dira pisurik astunena eramateko ardura dutenak, eta bide batez, ahulenei aurrera egiten laguntzen dietenak.

Bertako biztanle guztiek eskubidea dute haurtzaindegi, eskola, unibertsitate, ospitale

Goitik behera: Stigsgaard bere gelan egin berri dituen azterketen emaitzak ordenagailuan begiratzeko. Entrenamendu saioaren ostean taldekideak garagardoaz gozatzen. Plastikozko boltsarik ez, eta erosketak bizkarreko zorroan sartzen. Eta Stigsgaard telefonoz eskolako lagunekin berriketan.

eta zaharrentzako zaintza osoa doan izateko, beste zerbitzu batzuen artean. Eskola, unibertsitate eta ospitaleen %95 publikoak dira eta pribatu apurrek bezain zerbitzu ona edo hobe eskaintzen dutela ziurtatzea Estatuaren betebeharra da. Hau guztia daniarrek ordaintzen dituzten zerga altuek ahalbidetzen dute, baina Estatuari ordaintzen diotena bakoitzaren soldatzen arabera egokitzen da. Kontuan hartzekoa proportzioan, diru sarrearrak baxuena dutenek %40 inguruan ibiltzen direla, eta aberatsenak %60 ordaintzeraino irits daitezkeela.

Gini indizearen arabera, munduan bere irabaziak egokien banatzen dituen herrialdea da aztertzen ari garena. Formula matematiko hau lurralde bateko irabazien banaketaren (des)berdintasuna neurtzeko erabiltzen da. Emaitza 0 eta 1 artean izaten da, non 0 berdintasun perfektua litzatekeen –biztanle guztiek irabazi berdina– eta 1 desberdintasun perfektua –pertsona batek irabazi guztiak, eta besteek ezer ere ez–. Danimarka da berdintasunean liderra. Frantziako Estatu 32. postuan da eta Espainiakoa 43.ean. 2004ean Eustatek EAEko Gini indizea kalkulatu zuen eta 0,57ko emaitza ateratzen zitzaion, munduko herrialdeen zerrendan 114. postuan, Nigeria, Txina, Bolikosta, AEB eta Mexiko bezalako herrialdeen atzetik.

Baina itzul gaitezen Stigsgaardengana. Pedalei eraginez ordu laurdenean egiten du etxetik eskolarako bidea. Oinarrizko garraio-bidea da bi gurgilduna herrialde honetan, biztanleen artean oso hedatua. Erraz ikus daitezke dotore jantzitako emakume edo gizonak, maletaxoa atzean lotu eta bizikletaz lanera bidean. Kaleak txirrindularientzat prestatuta daude, zentzu bakoitza karrikaren alde banatan, ongi bereizita. Eskolako atarian, hanka luzatu, atzeko gurgilean giltzarra-poa jarri eta tente uzten dituzte, bata bestearen ondoan, ehunka bizikleta ikasle eta irakasleek. Ez dute farolari lotu beharrik bueltan hor izango dela ziurtatzeko. Bi arrazoi nagusi horretarako: bat, gutxitan izaten dira bizikleta lapurretak; eta bi, ez legoke farola nahikorik guztientzat.

Hala ere, ez gaitezen engaina, autoak ere ibili badabiltza Danimarkako kaleetan. Hori bai, Euskal Herriarekin konparatuz, gutxi dira berebela duten 30 urtetik beherako gazteak. Eustatek bere webgunean eskegitako datuen arabera, 2004an Danimarkan 1.000

biztanleko 355 auto kalkulatu zituzten, EAEn 417 eta Nafarroan 460. “Nik, hasteko, ez dut behar; baina nahi izango banu ere ezingo nuke ordaindu, Danimarkan autoak oso garestiak dira”. Berezko balioaren %250 arte igo dakieke prezioa zerga ezberdinengatik, eta erregaia garestitu zutenetik, bi aldiz pen-tsatu behar du daniarrak autoa erosi aurretik. Baina zergatik ez Alemaniatik erosi eta etxera eramanez merkeago aterako bazaie? “Egongo da hori egiten duen jendea, baina denok hori egingo bagenu, sistema hau hankamotz geratuko litzateke; ditugun abantaila batzuk moztu egin beharko litzuzke Gobernuak”. Salbuespenak salbuespen, orokorrean zuzena da daniarra, eta edozein motatako iruzur egitea, autobuseko txartela ez ordaintzea adibidez, ez da harro sentitzeko ekintza.

Politiken egunkariaren arabera,
daniarrek urtean 90 litro garagardo
edaten dituzte batez beste
eta alkoholak eragindako heriotzen
kopurua nabarmen da altuagoa
Euskal Herriarekin alderatuta

Garagardoaren erritmora

Øl. Hitz erraza, kanpotarrei azkar irakasten dieten horietakoa. “Øl” ahoskatuko genuke Euskal Herrian. Garagardoa. Tuborg markakoa bada, hobe. Danimarkako kulturaren parte, dudarik gabe. Beste ele batekin ere etengabe egingo du topo atzeritarrak. *Skol*. Topa.

15:00ak partean eskolatik irten eta kaleak afixa komertzialez josiak aurkitu ditu Mathias Stigsgaardek. “Marketin kontua da –kexu da– urtero gero eta goizago betetzen dituzte hiriko paretak garagardo konpainiek”. Gabonak azaroaren lehen hasi ziren bikingoen herrialde horretan. Amaitu, berriz, otsailaren ean. Garagardoak markatzen du *tempo*a hemen ere. Zerbeza berezia ateratzen dute urte sasoi honetan, ohikoa baino gogorragoa, hotzari aurre egiten laguntzeko: *Juleøl*. “Zer edango dugu Gabonetan Gabonetako Garagardoa izenekoa ez bada?”, dio ilehoriak irribarrez. Aste Santua ere aitzakia ona izaten da *Påskeøl* garagardo berezia atera eta urrezko edari hau maite duen herrialdeko etxe gehienetako hozkailuak betetzeko.

Azterketen buruhausteak ahaztea xede, Xabi Alonsoren Liverpooleko atorra soinean joan ohi da Stigsgaard futbol entrenamendu saioetara. Jokalaririk gazteenetakoa izateaz

gain, entrenatzaile ere bada. Astean bi saio izaten dituzte, baina helburua lagun-giroan kirol pixka bat egitea dela ez dute ahazten. Mailarik baxuenean jokatzen duten taldeen artean bilatu behar da eurena: *Åben Modus*. “1,95 metrotik gorako zazpi jokalarit ditugu, ligako talderik altuena gara, baina ez dugu gol aukerarik sortzen”, dio penatua entrenatzaileak. Entrenamenduan izerdi pixka bat bota ostean, garagardoa edateko garaia sakratua da taldekideentzat. Ura baino hobe sartzen omen zaie garagardoa kirola egin ostean, nahiz eta ordurako epel-epel eginda izaten den. Zerrenda batean zehaztua dute entrenamendu bakoitzera kaxa bat nork eramanez behar duen, eta entrenamendu saiora ez joateak gehiegi axola ez duen bezala, ez du barkamenik garagardoa eramanez behar duenak piper egiteak.

Gini indizearen arabera
Danimarka da munduan
bere irabaziak hiritarren
artearen berdintasun handienez
banatzen dituen herrialdea.
EAE 160. postuan legoke

Txantxak alde batera utzita, alkoholarena izan liteke herrialde honen itzalik luzeenetakoa. *Politiken* egunkariak otsailaren hasieran ateratako artikulua batean zioen daniarrek urtean 90 litro garagardo edaten dituztela batez beste. ‘Batez beste’-k esan nahi du herrialdeko biztanle guztiak sartzen direla hor, atera kontuak. Honek munduko garagardo kontsumoaren zerrendan zortzigarren postuan jartzen ditu. Halaber, azken 40 urteotan ia bikoiztu egin dira zirrosi kasuak egunkari beraren arabera, eta alkoholak eragindako heriotzen kopurua nabarmen da altuagoa Euskal Herriarekin alderatuta.

Ekologia ardatz

Azken orduan, Stigsgaard ez da esku hutsik joaten etxe ondoko supermerkatu asteko erosketa egitera. Gehienek bezala, plastikozko poltsa hutsak bizkarreko zorroan dituela, azken bisitaz geroztik hustu dituen botila eta latak eramatera ere joaten da. Makina berezi batzuk izaten dituzte, ahozabal, eta bertan edukiontzi hutsak sartu ostean, koroa dani-markar bat ematen dute bueltan bakoitzarengatik (15 euro zentimo inguru). Edaria erostean ordaintzen da edukiontzia eta birziklatzen den momentuan hartzen dirua bueltan. Birziklatzen ez duenari ez diote diru-

Kultura baten arauak

Janteloven edo Janteko Legea Aksel Sandemose idazle norvegiar-daniarrak 1933. urtean nobela batean idatzitako arau bilduma etikoa da. *Iheslari bat bere mugez gaindi* liburuan XX. mendearen hasierako bere jaioterriko bizitzaren erretratua egin zuen. Hala ere, herri txiki gehienek dituzten antzekotasunak bil-tzen dira.

Hamar dira mandamenduak, baina denak "Ez pentsa berezia zarenik" jarreraren bariazioak izan litezke. Liburuan, sekula inon idatzi gabeko, baina denek betetzen dituzten arau hauek urratzen dituzten herritarrei gaizki begiratzeko diete gainontzekoek, bertako bizimoduaren aurka doazela argudiatuta. Arau hauek daniar, norvegiar eta suediar kulturak zipritindu zituen, eta besteak baino hobe edo inteligenteagoa dela pentsatzen duen jendea bereziki gaizki ikusia dago herrialde hauetan.

- 1) Ez pentsa berezia zarenik.
- 2) Ez pentsa gure mailan zaudenik.
- 3) Ez pentsa gu baino azkarragoa zarenik.
- 4) Ez pentsa gu baino hobe zarenik.
- 5) Ez pentsa guk baino gehiago dakizunik.
- 6) Ez pentsa gu baino garrantzitsuagoa zarenik.
- 7) Ez pentsa ezertan ona zarenik.
- 8) Ez egin barrerik gutaz.
- 9) Ez pentsa inori axola zaionik zer gertatzen zaizun.
- 10) Ez pentsa ezer irakats diezagukezunik.

Janteko Legeak egungo daniar kulturaren zenbaterainoko eragina duen frogatzea zaila da. Dena den, soziologoek eragin hori baserri giroko guneetan mantentzen dela diote, eta hiriguneetan askoz ere txikiagoa dela.

rik itzultzen. Ordainlekuen ondoan, erosi nahi dituenarentzat, plastikozko poltsa sendoak izaten dira. Zorroak ordaindu egin behar direnez, jende gehienak aurretik erabiltakoak eramaten ditu dendara, behin eta berri. Tankera honetako zenbait neurri hartzen joan dira azken urteotan Eskandinaviako gobernu ezberdinak, eta pixkana-pixkana ingurumenarekiko errespetuan erreferentzia bihurtu dira herrialde nordikoak.

Ez da harritzekoa supermerkatu bat eskura ez eta kaleko zakarrontzien inguruan garagardo lata hutsak ikustea. Eskaleek gauero hirietako kaleak zeharkatzen dituzte, begirada

zorrotz, janarekin truka ditzaketen edukiontzien bila. Hauen egoera buruan, zaborrontzien oinetan uzten dituzten parrandan dabilen jendeak edukiontzi hauek, *biltzaileek* ez ditzaten barrutik atera beharrik izan. Asteburu eta egun berezietan zientoka edukiontzi biltzera iristen dira eskekoak.

Gazteen subiranotasuna

Mathias Stigsgaardi bezala, 18 urte betetzen dituztenei Gobernuak hilean 5.000 koroa dani-markar (670 euro inguru) ematen dizkie beren kasa bizitzeko aukera izan dezaten. Daniar kulturaren parte da gazteek 18 kandelai putz egin eta gurasoen etxetik alde egitea, baita hiri berean bizitzen jartzeko bada ere. "Erdia baino gutxiago etxea ordaintzen xahutzen dut, eta bestea, janaria, telefonoa eta gainontzeko gastuetarako erabiltzen dut". Azken inkesten arabera, Euskal Herrian, aldiz, 18 eta 34 urte arteko gazteen hamarretik sei oraindik gurasoen habian bizi dira. EAE eta Nafarroan 210 euroko laguntzak ematen hasi dira gazteek beren kasa bizitzeko duten arazoa konpondu asmoz. Ipar Euskal Herrian, zenbait baldintza betez gero, 300 euro inguru ematen zaizkie hilean ikasleari.

Daniar nerabeen independentzia bermatzeko, etxebizitza-sistema konplexua ere garatu du Estatuak urteetan. Hirietako etxebizitza hutsak erostez gain, gazteentzat propio pentsatutako etxebizitza blokeak eraiki dituzte gobernu ezberdinek. Bizileku hauen kontrola eramateko herri bakoitzak Ikasleen Etxebizitzarako Kontseilua du eta gazteei etxebizitza modu onean aurkitu eta alokatzea da bere helburua. Stigsgaardi, bulego honetara jo zuten, 30 metro koadroko bizilekua aurkitu zioten. Bertan, sukualdea eta komuna lehendik ezagutzen ez zuen pertsona batekin partekatzen dituzte, eta bakoitzak bere gela du. Honelakoak dira gune honetako etxe guztiak, binaka bizitzeko eginak. "Oso pozik bizi naiz hemen,

Aurreko orrian, Mathias Stigsgaard bere etxeko gelan. Gobernuak gazteentzat propio eraikitako eraikinetako batean bizi da. Lerro hauen gainean, ezkerrean, Århus hirian etxe daniar tradizional bat; eta eskuinean, Kopenhage hiriburuko etxe koloretsuak.

ez dut gehiago behar, gainera, ondoko bizilagunekin oso harreman ona dut eta askotan bil-tzen gara han edo hemen”.

Bizilagunekin ez bezala, Stigsgaard eta bere pisukideak ez dute harreman beroegirik. Batak daniarren ordutegiari men 17:00etan afaltzen du, kazetaritza ikasleak berriz “oso berandu”, 19:00ak inguruan. Afaldu ostean bakoitza bere gelan sartzen da. “Ordenagailu bidez, bakoitzak gure lagunekin egiten dugu hitz, ez gara bakarrik geratzen”. Euskal Herriko begiekin ikusita, hotzak dira daniar asko eguneroko harremanetarako. “Onar nezake indibidualistak garel-a, askotan barnera begira bizi gara, gutxitan erakusten ditugu gure senti-menduak kanpora”. Stigsgaarden hitzetan, askori ez zaie aitortzea gustatzen, baina Jante-ko Legea subkontzientean daramate –ikus aurreko orriko koadroa– eta konturatu gabe behin eta berriz erakusten dute hori, beti ere daniar gaztearen ustez.

Gobernuak urteetan
hirietako etxebizitza hutsak
erosi eta gazteentzat
pentsatutako blokeak eraiki
ditu, hauei prezio
onean alokatzeko

Haurdunaldiak bultzatuz

Egun, Euskal Herria da ume gutxien jaiotzen den Europa-ko lekua. Orain ia 30 urte Danimarka zen kontinenteko jaiotze-tasarik baxuena zuen herrialdea. Horri buelta eman eta bikoteak umeak izatera animatu asmoz, Gobernuak zenbait neurri hartzen hasi zen. Estatistikak ikusita, neurri hauekin etengabe behera zihoan jaiotze tasa berriz ere gora tentetzea lortu du. Gaur egun, amei 54 asteko amatasun baja eta aitei zortzi astekoa ematen zaizkie, ume bakoitzeko hilero ematen dituzten laguntzez gain. Gainera, gurasoek ez dute haurtzaindegia-rik ordaindu behar.

Udaberrian sartu arte egunak motz dira eta 19:30erako kale-argiek argitzen dute gau itxia. Egun gogorra izan ondoren, ohera joan aurretik, hurrengo eguneko lanak egiten ditu kazetaritza ikasleak. Irribarrea ahoan, noi-zean behin *The Simpsons* telesaila ikusten du.

Europako herrialde askotan bezala, beti film eta telebista bertsio origi-nalak daniar azpiztituluekin emiti-tzen dituzte. “Txiki-txikitatik ohi-tzen bagara gustukoen ditugun saioak ingelesez ikusi eta daniarrez irakurtzera, belarria indusz goazela dudarik ez egin”. Mathias Stigsgaar-dek hainbat hizkuntza menderatzen ditu: daniara eta ingelesa ama hiz-kuntza gisa. Suedieraz eta norvegie-raz ere moldatzen da, bai ulertu eta baita hitz egiteko ere, baina ez aurrekoak bezain ondo. Hala ere, aipatu behar da daniara, suediera eta norvegiera familia berekoak direla, eta askotan, herrialde bakoitzeko pertsona bana bildu eta bakoitzak bere hizkuntzan hitz eginda elkar ulertzeko gai dira. Eskolan fran-tsesa eta alemana ere landu dituela gogoratu digu, baina soilik idatzi bat hartu eta gainetik ulertzeko kapaz dela.

“Eguraldia bezalako txikikeriengatik kexuan ibili izan naiz, baina hotzean pentsatuta kontu-ratzen naiz zenbaterainoko zortea izan dugun hemen jaiotzeaz. Guk inongo meriturik egin gabe luxuzko gizarte bateko partaide gara”. Jardun askotan erreferentzia izan litekeen herrialde batek, duda barik, beste askotan huts egingo du. Herrialde perfekturik ez da mun-duan. Alabaina, horrek ez du esan nahi batzuk besteak baino gehiago gerturatzen ez direnik egoera horretara. ■